

Resum de les comunicacions de les II JORNADES D'ESTUDIS LOCALS DE BANYALBUFAR

Divendres 15

COMUNICACIONS

EL RAFAL DE PLANÍCIA: UNA TORRE DEFENSIVA O REPRESENTATIVA?

Tomàs Vibot

De sempre la tradició historiogràfica banyalbufarina ha assenyalat que la torre del Rafal de Planícia té origen medieval i més concretament datada després de la ràtzia patida al poble en el segle XVI. Ara bé, la documentació arxivística i les evidències arqueològiques apunten que la torre és molt posterior. En aquesta comunicació s'exposaran les dades que apunten que la torre del Rafal de Planícia és en realitat una construcció més representativa que no defensiva.

MEMÒRIA DELS NOSTRES MAJORS

Bàrbara Bujosa Picornell; Aina Pilar Albertí Cabot; Benet Albertí Genovart

El grup Memòria dels Nostres Majors de Banyalbufar va néixer fa uns anys partir de la iniciativa de Margalida Albertí de Cas Majoral amb la idea de conservar, valorar i compartir el llegat de la nostra gent gran. Hem fet feina per enregistrar en vídeo les vivències, coneixements i maneres de fer que, sovint, només perviuen en la memòria oral. A través d'entrevistes, recollim testimonis que expliquen la història quotidiana del poble: la feina al camp, la mar, les festes, els canvis socials i la vida a les possessions i al nucli urbà. La nostra tasca és deixar constància escrita, sonora i visual d'un ric patrimoni de cultura popular que d'altra manera desapareixia si no en deixam constància. Amb aquesta feina, volem que les generacions futures entenguin d'on venim i puguin estimar encara més Banyalbufar i la seva gent. Participar a les Jornades d'Estudis Locals és una oportunitat per compartir aquest projecte col·lectiu i continuar fent comunitat.

L'EMIGRACIÓ BANYALBUFARINA A ULTRAMAR

Benet Albertí Genovart

La història de la migració mallorquina a ultramar s'inicia al segle XIX, adquirint proporcions massives cap al final d'aquesta centúria. En les primeres dècades del XX tenim constància, tant oral com documental, de la partida de banyalbufarins cap a ultramar. A partir dels registres de passaports i en menor mesura amb altres fonts, podem resseguir el destí dels expatriats del municipi, alguns dels quals no tornaren pus mai més a Mallorca. Entre els pescadors, Cuba va ser la destinació preferent i amb el major nombre de desplaçats, molt per damunt d'altres països.

CUBA COM A DESTÍ: MEMÒRIA ÍNTIMA D'UNA MIGRACIÓ, 1901

Oscar Jaime Rodríguez Cunill

Aquest text no pretén reconstruir una biografia completa, ni oferir una història exhaustiva de la migració balear a Cuba, sinó donar forma escrita a una memòria íntima, fragmentària, transmesa entre relats orals, fotografies envellides i documents dispersos.

Escric com a net, des d'una distància temporal insalvable, però també des de la proximitat afectiva que converteix el passat en presències.

UN ATEU A BANYALBUFAR (1834)

Llorenç Vich Sancho

Malgrat ja s'hagués abolit la Santa Inquisició, encara en pla regnat d'Isabel II se seguien jutjant les opinions que fossin contràries a la fe catòlica. El 1834 fou condemnat a presó a Màlaga el banyalbufarí -resident a Esporles- Joan Macari Zanoguera per haver expressar la seva opinió que negava l'existència de Déu.

ELS SAFAREIGS COM A NUCLIS ARTIFICIALS DE LA BIODIVERSITAT AQUÀTICA

Xavier Canyelles Ferrà

La importància dels safareigs, malgrat són estructures artificials, s'ha de tindre en compte en l'estudi i conservació de la biodiversitat. Es fa una revisió general de les espècies relacionades directa o indirectament amb el mitjà aquàtic tipus embassament que ofereixen els safareigs.

RAMON ROSSELLÓ I VAQUER, HISTORIADOR DE BANYALBUFAR

Jaume Albertí Albertí

La comunicació que presentam té per objecte retre homenatge i expressar el nostre reconeixement a un historiador felanitxer que dedicà la seva trajectòria intel·lectual a la investigació de la història local dels pobles de Mallorca, entre els quals ocupa un lloc destacat Banyalbufar.

L'estudi es proposa sistematitzar, de manera sintètica, les aportacions més rellevants dels seus treballs sobre aquest municipi, tot il·lustrant-les amb casos concrets i

significatius. Així mateix, es pretén posar de manifest que Rosselló constitueix una figura cabdal en la historiografia local, atès que és un dels autors —si no el principal— que ha contribuït a documentar i ampliar el coneixement històric de Banyalbufar amb dades rigoroses i fonamentades.

Dissabte 16

VEUS DES DEL FRONT: LES CARTES DE JAUME FONT PALMER (1763-1829)

Bartomeu Font Palerm

Aquest estudi se centra en la trajectòria militar de Jaume Font, nascut a Banyalbufar el 1763, i es basa principalment en la seva correspondència personal, que ofereix un testimoni directe de la seva vida i experiència com a soldat. A través de les cartes, es poden conèixer no només les seves missions i el servei al rei, sinó també aspectes de la seva vida quotidiana, la seva família —dona i fills— i la seva percepció dels esdeveniments que van marcar la seva època.

El treball combina la dimensió personal i íntima de les cartes amb la recreació del context històric, permetent comprendre millor la vida militar d'un mallorquí en el segle XVIII. Així, les cartes no només il·lustren la carrera militar de Jaume Font, sinó que també reflecteixen la seva vida familiar i les relacions personals, oferint un retratat viu i humà d'un home d'armes i de família del seu temps.

NOTÍCIES SOBRE LA VIOLÈNCIA CONTRA LA DONA A BANYALBUFAR

Eusèbia Rayó

L'objecte d'aquesta comunicació és donar a conèixer l'existència de la violència contra la dona a Banyalbufar des del punt de vista històric.

No es tracta d'una simple enumeració dels fets sinó que estan explicats dins del context social de l'època on han tengut lloc i amb diferents referències normatives. Quan és possible es fan alguns paral·lelismes amb els que succeeixen en l'actualitat.

Aquest tipus de violència no és d'ara, ha existit sempre. En els segles anteriors no es coneixia amb aquest nom, ans al contrari era consentida, dissimulada i emparada pels usos socials i lleis aleshores existents.

És un fenomen universal que es dona en totes les classes socials, nivells culturals, països i ètnies. Té moltes formes: sexual, maltractament físic, psíquic, econòmic, etc.

Per a la realització de la comunicació han sigut consultats diversos arxius i bibliografia que serà esmentada al final.

ESTADÍSTICA ESCOLAR CURS 1924-25. EL CAS CONCRET DE LES ESCOLES PÚBLIQUES DE BANYALBUFAR

Antoni Aulí; Joan Pons Julià

A l'Estat espanyol, durant la dictadura del general Primo de Rivera (1923-1930), convergien dins del món de l'educació els interessos eclesiàstics i la idea de construir un Estat fort i obert que demanaven els sectors més laics.

L'any 1925 la Direcció General de l'Ensenyament Primari, que pertanyia al Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, va publicar al Bolletí Oficial de l'Estat una Reial Ordre sobre l'elaboració d'una estadística d'edificis, mobiliari i material de les escoles públiques nacionals de l'ensenyament primari, amb el propòsit d'aconseguir un coneixement exacte de l'estat de l'ensenyament públic a Espanya i així poder escometre amb garanties les millores previstes.

Els mestres i les mestres havien d'emplenar uns fulls estadístics oficials que posteriorment enviarien al Cap de la Secció Provincial que era l'encarregat de lliurar-los directament a la Direcció General del Ministeri (Secció de Publicacions i Estadístiques). Els caps de les seccions provincials a mesura que rebien els fulls complimentats ordenaven el seu examen i rectificació (si era necessària). Una vegada revisats es feia un buidatge de les estadístiques en el termini d'un mes.

Els estats i els resums de cada província es remetien directament a la Direcció General del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts (Secció de Publicacions i Estadístiques).

Avui presentem les dades recopilades per la mestra i el mestre de Banyalbufar, amb una petita ressenya sobre la trajectòria dels docents, per poder conèixer millor la història educativa del poble durant aquesta època. En concret documentarem l'escola unitària de nines, regentada per la mestra Maria Magdalena Lladó i la unitària de nins amb el mestre Antelm Pujol al capdavant.

NOTÍCIES RELACIONADES AMB BANYALBUFAR A LA REVISTA "EL MAGISTERIO BALEAR" (1873-1916)

Antoni Aulí; Joan Pons Julià

"El Magisterio Balear" va ser una revista relacionada amb el món educatiu de les Illes Balears que es va publicar entre gener de 1873 i setembre de 1936. La seva principal

funció era la difusió de les notícies de caire educatiu i pedagògic que tenien a veure amb la nostra comunitat.

A més a més, aquesta revista era l'òrgan de l'Associació de Mestres de Primer Ensenyament de Balears i va ser continuació de la publicació "El Fomento Balear". El primer número, editat el mes de gener de 1873, va publicar el reglament de la recent creada associació de mestres i posteriorment va donar veu a tots els professionals de l'ensenyament primari. Tot i que va néixer com una publicació desenal, amb el temps es va convertir en setmanal i fou una de les de més llarga durada a nivell estatal.

Entre els seus directors podem destacar: Antoni Umbert, Bartomeu Danús, Francesc Sancho, Joan Capó i Valls de Padrinas i Francesc Rosselló Garí.

Aquesta comunicació pretén realitzar un estudi sobre les notícies més rellevants que afectaven al poble de Banyalbufar i que fan referència al nomenament i cessament de mestres, als escalafons, a la creació d'escoles, a l'assignació econòmica, tant als centres com als mestres... dins el context històric i socioeducatiu de l'època, per tal d'apropar-nos a la història de l'educació a Banyalbufar durant els anys assenyalats.

CONSTRUCCIONS MARITIMES TRADICIONALS A LA COSTA DE BANYALBUFAR

Jaume Carbonell Flexas

La comunicació consisteix en la exposició d'un catàleg de construccions marítimes a la costa de Banyalbufar, les zones que pertanyen al municipi, les construccions més significatives i, en la mida del possible, els usos que varen tenir temps enrere, l'ús actual, l'estat de conservació i una opinió personal de les possibilitats que poden tenir i de les propostes de recuperació d'algunes d'aquesta construcció. En la major part dels casos, parlem d'escars o alcoves, varadors, barraques, mollets i algunes curiositats de construccions de defensa de la mar.

LES FITES DE TERME MUNICIPAL DE BANYALBUFAR A L'ANY 1954

Gabriel Ordinas i Marcè

A l'any 1954, *l'Instituto Geografico y Catastral* va procedir a desllindar les fites dels termes municipals de les Balears. En el cas de Banyalbufar, es desllindaren les partions amb els municipis veïns com Valldemossa, Esporles, Puigpunyent i Estellencs. La documentació que es pot consultar al centre de descàrregues de l'Instituto Geografico y Catastral es classifica per ajuntaments i bàsicament correspon a les actes de desllindament i als quaderns de camp.

A les actes de desllindament es relaciona en primer lloc les persones que hi assistiren, que eren el batle de cada ajuntament, tres regidors de cada consistori, els secretaris

municipals i un pèrit nomenat per cada ajuntament, a més de *topografo ajudante principal de geografia*. L'acta enumera totes i cada una de les fites (*mojones*), amb una acurada descripció de materials, dimensions, situació, toponímia, partions que defineix (possessiones, finques i noms del propietaris) i elements més significatius que es dividisen des de cada fita. Per altra banda, els quaderns de camp recullen els borradors de les actes i incorporen interessants croquis amb corbes de nivell i toponímia.

Les fites que es delimitaren a Banyalbufar foren 4 amb Estellencs, 4 amb Puigpunyent, 9 amb Valldemossa, i 27 amb Esporles.

PLANTES QUE SOBREVIVEN EN AMBIENTS EXTREMS: DOS CASOS D'ESTUDI AL TERME MUNICIPAL DE BANYALBUFAR

Javier Gulías León; Alicia V. Perera Castro

Les plantes són organismes vius amb una capacitat de desplaçament molt limitada, motiu pel qual han de desenvolupar adaptacions específiques per fer front tant a estressos abiòtics, principalment derivats de condicions climàtiques adverses, com a estressos biòtics que són conseqüència de l'acció d'altres ésser vius: plagues, malalties i herbívors.

Als ambients extrems, el creixement vegetal està limitat a un període molt breu de l'any degut a una combinació d'estressos. Si bé aquests ambients habitualment es situen en zones més o menys exòtiques del Planeta, com ara les Zones Polars i l'Alta Muntanya, no és infreqüent trobar microambients amb condicions semblants a zones de clima més benigne com el Clima Mediterrani. Així, rossegueres, encletxes de roques i parets o zones costaneres són ambients colonitzats per diferents espècies de plantes que han de fer front a una disponibilitat d'aigua i nutrients molt limitada i, sovint, a elevades radiacions i oscil·lacions tèrmiques.

En aquest treball, discutim les adaptacions que permeten a dues espècies vegetals: *Pastinaca lucida* i *Ceterach officinarum*, colonitzar diversos microambients altament estressants del terme municipal de Banyalbufar.

EL REGISTRE PALEONTOLÒGIC DELS ECOSISTEMES DEL PERMIÀ (FA ~270 MILIONS D'ANYS) AL TERME DE BANYALBUFAR

Rafel Matamales-Andreu

Es presenten els darrers avenços en l'estudi del registre paleontològic del Permià inferior-mitjà (fa uns 270 milions d'anys) documentat a la costa de Banyalbufar (Mallorca, Illes Balears, Mediterrània occidental), uns dels pocs jaciments d'aquesta edat conservats globalment. Les successions sedimentàries, amb roques vermelloses formades de fang, arena i macs depositats per grans rius meandriformes, indiquen un clima marcat per estacions extremes en una regió situada llavors a prop de l'equador del planeta. L'estudi del pol·len fòssil revela una flora diversa, principalment amb

elements propis de condicions àrides. El registre faunístic combina icnofòssils i restes òssies que testimonien una elevada biodiversitat: invertebrats, avantpassats dels rèptils (incloent-hi rèptils moradisaurins, entre d'altres) i avantpassats dels mamífers (sinàpsids «pelicosaus» i el gorgonopsi més antic conegut al món). Destaquen l'excel·lent conservació de diversos esquelets articulats, especialment el tramuntanasaure (*Tramuntanasaurus tiai*), i l'associació entre ossos i potades dels mateixos tàxons, cosa poc freqüent. Aquest conjunt converteix Banyalbufar en un jaciment de rellevància regional i internacional, clau per a comprendre l'evolució dels ecosistemes terrestres equatorials del Permià.

PONÈNCIA DE CLOENDA

SERRA DE TRAMUNTANA, UN ESPAI FORA DE CAPACITAT DE GESTIÓ DAVANT DELS RISCOS NATURALS?

Luís Berbiela Mingot

En els darrers temps hem viscut a la Serra de Tramuntana desastres naturals extrems, com el temporal del 2020 a Banyalbufar o l'incendi forestal d'Andratx el 2013.

Hem après les lliçons que ens van deixar aquestes emergències? Estem preparats per conèixer amb els futurs riscos naturals?

Convé assumir la realitat que hem d'enfrontar perturbacions cada cop més freqüents i intenses. Però això no és possible sense mantenir un territori gestionat, viu i actiu. Prevenir és actuar!"